

Tanja Kajtna¹,
Nina Makuc²

Nekateri pogledi na boj proti doppingu slovenskih športnikov in trenerjev

Some views of the fight against doping presented by Slovenian athletes and coaches

Izvleček

Čprav je doping star toliko kot šport, lahko o pravem pomenu besedne zveze »boj proti doppingu« govorimo od ustanovitve Svetovne protidopinške agencije WADA leta 1999 naprej. Pri nas za to področje skrbi Slovenska antidopinška agencija, ki si skozi izobraževalne programe, programe testiranja in številne druge aktivnosti prizadeva za čist šport. Pomembno pa je ne samo, kako ta agencija deluje, temveč tudi pogledi športnikov in trenerjev na šport in na agencijo, zato smo v raziskavi s pomočjo anketnega vprašalnika pri 448 udeležencih (292 vrhunskih športnikov in 156 trenerjev vrhunskih športnikov) preverjali, kakšen je njihov odnos do športa in njihovo mnenje o tem, kako se šport razvija, vprašali smo jih, kje pridobivajo informacije o doppingu in kakšen je njihov odnos do Slovenske antidopinške agencije. Pri tem smo te vidike primerjali med športniki in trenerji, med športniki in športnicami, športniki, ki imajo kolajne z velikih prvenstev, in tistih, ki nimajo takšnih uspehov, ter med športniki ekipnih in individualnih športov. Našli smo nekaj razlik, tako je športnikom bolj kot trenerjem pomembno, da lahko zaslužijo denar in pridobijo slavo, še posebej je to pomembno športnikom in manj uspešnim športnikom. Precej se razlikujejo pogledi na razvoj športa v ekipnih in individualnih športih, kot glavni vir informacij o doppingu pa naši udeleženci uporabljajo spletno stran SLOADO. Strožjih kazni pri kršitvah protidopinških pravil si želijo trenerji in športniki v individualnih športih.

Ključne besede: doping, odnos do športa, mnenje o razvoju športa, nacionalna protidopinška agencija.

Abstract

Although doping is as old as sport, the phrase 'fight against doping' gained its true meaning only upon the establishment of the World Anti-Doping Agency (WADA) in 1999. In Slovenia, this area is covered by the Slovenian Anti-Doping Organisation (SLOADO) which, through its education and testing programmes as well as a number of other activities, strives for clean sport. It is not only important how the WADA operates, but also what athletes' and coaches' perceptions of sport and WADA are. That is why we conducted a study, involving 448 participants (292 elite athletes and 156 coaches of elite athletes), where a survey questionnaire was used to investigate their attitude to sport and their opinion about its development. They were asked to state where they get information about doping and what their attitude to the Slovenian Anti-Doping Agency is. We compared these aspects between athletes and coaches, between male and female athletes, between athletes with medals from major championships and those less successful, as well as between athletes of team and individual sports. We reported some differences, namely athletes, more than their coaches, think that earning money and attaining fame is important; this is of particular importance to male athletes and to less successful athletes. Views on the development of sport differ between team and individual sports, and the main source of information about doping that our participants use is the SLOADO website. Coaches and athletes in individual sports would like the penalties for violations of anti-doping rules to be stricter.

Key words: doping, attitude to sport, opinion about the development of sport, national anti-doping agency

¹Fakulteta za šport, Univerza v Ljubljani

²Slovenska antidoping organizacija

■ Uvod

Športno udejstvovanje že od zgodovine dalje v ljudeh vzpodbuja tekmovalnost. Biti najboljši je želja marsikaterega posameznika, a poti do zmage so zelo različne. Nekaterim je doseganje lastnega limita dovolj, da zadostijo svojim športnim ambicijam, spet drugi se ne zadovoljijo z ničemer drugim, kot biti najboljši, ne glede na pot, ki jih do tja vodi.

Doping je »star« ravno toliko, kolikor so stara športna tekmovanja. Že v zgodovini so športniki posegali po razno raznih pripravkih, ki bi jim pomagali do boljših rezultatov. In tudi dandanes se situacija ni prav veliko spremenila, z izjemo dejstva, da so snovi, ki jih športniki jemljejo, bistveno bolj sofisticirane in da ima večina tistih, ki se dopinga sistematično poslužuje, za seboj ekipo strokovnjakov, ki jim svetujejo, kaj, kdaj in kako naj jemljejo prepovedane snovi in/ali se poslužujejo prepovedanih postopkov.

O organiziranosti boja proti dopingju lahko govorimo od ustanovitve Svetovne protidopinške agencije WADA leta 1999 dalje. Razvitejše države so se seveda proti dopingju borile tudi že prej, ustanovitev WADA in posledično globalnih protidopinških pravil pomeni sistematičen boj proti dopingju v večini držav. V Sloveniji začetki boja proti dopingju segajo v leto 1992, ko je Slovenija ratificirala Evropsko konvencijo proti dopingju v športu (Svet Evrope, 1989), na podlagi katere so se do leta 1996 pripravljale zakonske osnove za razvoj protidopinških dejavnosti. Leta 1996 sta Olimpijski komite Slovenije – združenje športnih zvez (OKS-ZŠZ) in Ministrstvo za šolstvo in šport ustanovila Nacionalno antidopinško komisijo (NAK), ki je skrbela tako za testiranja (kontrola dopinga) kot tudi za izobraževanje in ozaveščanje športnikov ter celotne športne javnosti. Leta 2009 je OKS-ZŠZ ob NAK ustanovil nov oddelek (Oddelek za boj proti dopingju), iz katerega se je leta 2013 ustanovila Slovenska antidoping organizacija (SLOADO) – neodvisna nacionalna protidopinška organizacija.

Protidopinške organizacije so neke vrste »moralna avtoriteta« v športu, zato morajo delovati po najvišjih standardih dobrega upravljanja (transparentno, demokratično, odgovorno in kredibilno). Igrajo ključno in odgovorno vlogo v protidopinškem sistemu. Nacionalne protidopinške organizacije so tiste, ki so med vsemi deležniki protidopinškega gibanja najpomembnejše (Makuc, Dvoršak, Kivinukk, Müller, Smrdu in Kajtna, 2019). Najbolje poznajo športni sistem v svojih državah, njihove športnike in vse, ki delujejo v športu. Poleg tega so tudi tiste, ki svetovni boj za čist šport predstavljajo na nacionalnem nivoju, torej je od njih odvisno, kakšno bo dojetje protidopinških aktivnosti med športniki in športno javnostjo.

SLOADO v zadnjih letih v Sloveniji skrbi za testiranja, izobraževanja, ozaveščanja in informiranje slovenskih športnikov, njihovega spremljevalnega osebja ter športne javnosti. SLOADO je tista, ki skrbi, da so pošteni športnikom zagotovljeni enakovredni pogoji. Žal je prevečkrat percepcija SLOADO v javnosti in tudi med športniki, da gre za neke vrste nadzor, vdor v športnikovo zasebnost, nenehno kontrolo. Zavedati se je potrebno, da je zaščita čistih športnikov možna le s sistematično kontrolo športnikov in posledično izločanjem goljufov iz športa. Slovenski športniki niso imuni na doping, o čemer priča tudi število kršiteljev v zadnjih letih, torej je kontrola več kot potrebna. A čisti športniki se morajo ob tem zavedati, da žal ni drugega sistema kot ta, da se kontrolira vse športnike in da SLOADO dela v njihovo dobro, ne proti njim.

Odnos športnikov in članov njihovega spremljevalnega osebja do športa nasploh ter do svetovnega in nacionalnega protidopinškega

ga gibanja je pomemben, saj priča o njihovem zadovoljstvu s trenutnim stanjem ter na podlagi podrobnejše analize lahko botruje k izboljšanju obstoječih programov. Za športnike, ki želijo izboljšati svoj odnos oziroma stališča do športa, je ključnega pomena, da imajo tako možnost kot vzpodbudo, da razmišljajo, kažejo in govorijo o svojih stališčih. Stališča so lahko posredna, se razvijejo nenamerno in so nam neznana, zaradi česar lahko nezavedno vplivajo in usmerjajo posameznikovo vedenje. Največkrat se to zgodi, kadar se od posameznika pričakuje preveč in je le-ta pod pritiskom in zaskrbljen (Hahn, Judd, Hirsh in Blair, 2013), kar se velikokrat zgodi v vrhunskem športu.

V skladu s Svetovnim protidopinškim kodeksom (2015) je glavni namen kontrol dopinga (testiranje) pridobiti analitične rezultate o prisotnosti/uporabi oziroma neprisotnosti/neuporabi prepovedanih snovi in/ali postopkov s strani športnikov. Vsak športnik je lahko s strani pristojne organizacije testiran po načelu kadarkoli in kjerkoli.

Delovanje sistema testiranja v določenem športu ali določeni državi lahko vpliva na njegovo dojetje, pogled in podporo sistemu kot celoti (Makuc idr., 2019). Ob tem ima lahko tudi preventivni učinek, saj dobro delujoč sistem testiranja odvrča športnike od poseganja po prepovedanih snoveh. Kot je zapisano v Kodeksu (2015), je športnikova osnovna pravica »sodelovati v športu brez dopinga«. Kontrole dopinga pa so tiste, s pomočjo katerih jim je to omogočeno, a le, če se sistematično izvajajo v vseh državah in v vseh športnih panogah.

Overbye (2016) navaja, da nedavne raziskave kažejo, da je nekonsistentnost izvajanja Svetovnega protidopinškega kodeksa in Mednarodnih standardov za testiranja in preiskave povzročila drugačno vrsto neskladnosti in nove oblike neenakosti za športnike pod strožjim režimom. Raziskave na primer kažejo, da:

- implementacija Kodeksa na nacionalnem nivoju poteka v različnih oblikah (Wagner in Hanstad, 2011);
- so razlike med nacionalnimi protidopinškimi organizacijami, kako obravnavajo neuspešna testiranja in neposredovane lokacije (Dikić, Marković in McNamee, 2011);
- obstajajo velike razlike med protidopinškimi organizacijami pri kriterijih skupine za testiranje (RTP), športnikovi razpoložljivosti za testiranja in sankcijah (Hanstad, Skille in Loland, 2010; Siekmann in Soek, 2010);
- ne delujejo vse države, podpisnice Kodeksa, skladno s Kodeksom (Code Compliance, 2018).

SLOADO je zato konec leta 2017 izvedla raziskavo, na podlagi katere je ocenila trenutno stanje pogleda na doping v Sloveniji. Del rezultatov je skupaj s primerjavami tujih študij predstavljen v tem prispevku.

■ Metode

Udeleženci

V raziskavi je sodelovalo 448 udeležencev, od tega 292 (65,2 % celotnega vzorca) vrhunskih športnikov in 156 (34,8 %) trenerjev vrhunskih športnikov. Njihova povprečna starost je bila 29,02 let ($\pm 13,88$ let). Sodelovalo je 307 moških (68,5 % celotnega vzorca) in 141 žensk (31,5 %). 128 od njih je v zadnjih 12 mesecih imelo kontrole dopinga (oziroma so jih imeli njihovi športniki), in celo je šlo v povprečju za 1,86 kontrol ($\pm 3,01$), 228 športnikov oziroma trenerjev pa je bilo udeleženi na protidopinških izobraževalnih programih, in sicer na 1,03 izobraževanj ($\pm 1,11$) v povprečju.

Glede na športe je bila struktura vzorca takšna: 29 iz alpskega smučanja, 33 iz atletike, 2 iz badmintona, 8 iz biatlona, en iz boksa, 16 cestno kolesarstvo, 2 curling, 3 deskanje na snegu, 1 umetnostno drsanje, 7 športna gimnastika, 18 golf, 1 gorsko kolesarstvo, 25 hokej, 4 jadrnanje, 18 judi, 11 kajak in kanu na divjih vodah, 1 karate, 2 stezno kegljanje, 10 košarka, 3 lokostrelstvo, 1 namizni tenis, 71 nogomet, 3 nordijska kombinacija, 5 nordijsko smučanje, 17 odbojka, 1 odbojka na mivki, 23 plavanje, 3 ritmična gimnastika, 35 rokomet, 20 smučarski skoki, 5 strelstvo, 28 šport invalidov, 2 taekwondo ITF, 2 tajski boks, 17 tek na smučeh, 4 tenis, 2 triatlon, 1 vaterpolo in 10 veslanje.

Glede na delitev na ekipne in individualne športe je bilo 263 udeležencev (58,7 % celotnega vzorca) iz individualnih športov, 170 (37,9 %) pa iz ekipnih športov.

Povprašali smo jih tudi o najvišjem nivoju tekmovanj, ki so se ga do sedaj v karieri udeležili (oziroma so se jih udeležili njihovi športniki), 116 udeležencev (25,9 % celotnega vzorca) je že bilo na Olimpijskih oziroma Paralimpijskih igrah, 110 (24,6 %) na svetovnem prvenstvu v svojem športu, 87 (19,4 %) na evropskem prvenstvu, za 117 (26,1 %) je bil najvišji nivo državno prvenstvo oziroma prva državna liga, za 18 (4,0 %) pa tekmuje na regionalnem nivoju.

Pripomočki

Vprašalnik so razvili v Centru za športno znanost in univerzitetni šport Univerze na Dunaju za potrebe večje mednarodne raziskave (Makuc idr., 2019). Najprej je bil napisan v nemškem jeziku, potem pa je bil preveden tudi v slovenski in estonski jezik, obstaja pa v dveh oblikah – eni za trenerje in eni za športnike. Vprašalnik vsebuje 8 demografskih vprašanj, 6 vprašanj o odnosu do športa, 6 vprašanj o mnenju o smeri razvoja športa, 8 vprašanj o njihovem odnosu do nacionalne protidopinške organizacije (NADO), sledi 6 vprašanj o njihovem poznavanju delovanja NADO. Potem je sledilo 6 vprašanj o tem, kako pridobivajo informacije o različnih vidikih dopinga, 6 vprašanj o njihovem zadovoljstvu z delovanjem NADO, potem 14 vprašanj o njihovem zadovoljstvu s programi testiranja in 13 vprašanj o njihovem zadovoljstvu s preventivnimi programi, ki jih izvaja NADO. Dodanih je bilo še 13 vprašanj o njihovem poznavanju dopinga in 3 vprašanja o anonimni prijavi. V naši raziskavi smo poleg demografskih podatkov uporabili vprašanja o odnosu do športa, mnenju o razvoju športa, vprašanja o pridobivanju informacij in mnenje o zadovoljstvu s programi testiranja.

Postopek

Športniki in trenerji so na anonimni vprašalnik odgovarjali preko spletne ankete Survey Monkey, k sodelovanju so bili povabljeni preko Olimpijskega komiteja Slovenije – Združenja športnih zvez. O vsebini in namenu raziskave so bili ustrezno obveščeni, zbiranje podatkov je potekalo v letih 2017 in 2018.

■ Rezultati z razpravo

Odnos do športa

V športu so odnos oziroma stališča izrednega pomena, saj predstavljajo osnovne mentalne sposobnosti, ki dajejo podlago za učenje, stalno izpopolnjevanje in doseganje dolgoročnih ciljev. Vsakodnevno usmerjajo obnašanje in omogočajo razvoj sposobnosti na višjem nivoju (Makuc idr., 2019).

V Tabeli 1 so prikazane primerjave različnih skupin udeležencev v odnosu do športa. V primerjavi trenerjev in športnikov je športnikom bolj pomembno, da so slavni, da v športu zaslužijo veliko

denarja in da lahko v športu preizkušajo svoje meje, trenerjem pa so bolj pomembni karierni vidiki, saj jim šport predstavlja način preživljanja tako v sedanosti kot tudi v prihodnosti. V primerjavi med športniki in športnicami se je pokazalo, da je moškim bolj pomembno, da v športu zaslužijo veliko denarja in postanejo slavni ter da imajo večjo željo po tem, da v športu kasneje ostanejo kot športni delavci. Primerjali smo tudi športnike, ki so v preteklosti že osvojili eno od kolajn na večjih prvenstvih (evropska prvenstva, svetovna prvenstva ali olimpijske igre), z ostalimi športniki, ki so bili vključeni v naš vzorec, in ugotovili, da je športnikom, ki takšnih kolajn še niso osvojili, pomembneje, da v športu zaslužijo veliko denarja. Naredili pa smo tudi primerjavo med športniki, ki se ukvarjajo z ekipnimi in individualnimi športi in našli precej razlik na področju odnosa do športa. Športniki v ekipnih športih se s športom bolj ukvarjajo zato, da bi postali slavni, da bi zaslužili veliko denarja in ker se s tem tudi preživljajo, bolj je pri njih izražena tudi želja po tem, da bi po končani karieri v športu ostali kot trenerji ali funkcionarji, medtem ko je pri športnikih v individualnih športih bolj pomemben motiv preizkušanje svojih mej.

Tuje raziskave, ki so proučevale povezavo med etičnimi stališči in teorijo samo-odločnosti so pokazale, da je notranja ali avtonomna motivacija za udeleževanje s športom (motivacija, ki temelji na veselju in vrednotah v športu) pozitivno povezana s pro-socialnimi stališči in negativno povezana z anti-socialnimi. Odnos do športa in motivacija za ukvarjanje s športom lahko torej razkrije ta posameznikovo stališče do uporabe prepovedanih snovi in/ali postopkov v športu. Raziskave so pokazale, da so posamezniki, ki se s športom npr. ukvarjajo predvsem zaradi želje po zmagovanju in finančnem dobrobitu, bistveno bolj rizični za uporabo dopinga kot tisti, ki jih v šport žene predvsem veselje do športne aktivnosti. Petroczi in Aidman (2007) sta z meta-analizo ugotovila, da je uporaba prepovedanih snovi najbolj povezana z željo po izboljšanju dosežkov, zmagovanju in izboljšanju izgleda. Obstajajo pa tudi dokazi, da so vrednote pomembna osnova pri doseganju motivacije in da se lahko etična stališča smiselno predvideva na podlagi športnikovih ciljev in motivacije (Lee, Whitehead, Ntoumanis in Hatzigeorgiadis, 2008).

Med leti 2000 in 2011 sta Morente-Sanchez in Zabala (2013) na podlagi raziskave med vrhunskimi športniki ugotovila, da je glavni razlog za uporabo prepovedanih snovi uspeh finančni dobrobit ter hitrejša vrnitev po poškodbah. Stamm idr. (2016) predpostavljajo, da je pri športniki, ki kažejo več ciljev, vezanih na veselje in užitek, manjša verjetnost za doping kot pri tistih, katerih cilji so orientirani na zmogljivosti.

Konceptualni model dopinga v športu kaže, da odločitve, povezane z dopingom, niso vedno razumske, niti povezane z jasnim namenom, zato je razumevanje posrednih stališč pomembno (Makuc idr., 2019).

■ Mnenje o razvoju športa

V širšem smislu je šport sociološki, ekonomični in politični fenomen. Dandanes je šport – predvsem v razvitem svetu – na vrhu prostora aktivnosti, saj predstavlja prijetno, zanimivo in uporabno fizično aktivnost, ki jo največkrat manjka v vsakodnevnem življenju do te meje, da je pomanjkanje aktivnosti postalo eden izmed rizičnih faktorjev posameznikovega zdravja (Sila, 2000).

V Tabeli 2 so prikazane razlike v mnenju o tem, kako se šport razvija in med trenerji in športniki se je izkazalo, da je pri trenerjih bolj izraženo mnenje, da je na rekreativnem področju skušnjava po upo-

Tabela 1

Primerjava različnih skupin udeležencev v odnosu do športa

vprašanje		M	SD	t	p (t)
S športom se ukvarjam, ker bi rad postal slaven.	športniki	2,39	1,18	5,43	0,00
	trenerji	1,79	1,01		
S športom se ukvarjam, ker se tako preživljam.	športniki	2,57	1,43	-5,54	0,00
	trenerji	3,38	1,38		
S športom se ukvarjam, da bi zaslužil veliko denarja.	športniki	2,30	1,19	3,90	0,00
	trenerji	1,88	0,95		
S športom se ukvarjam, da preizkušam svoje meje.	športniki	3,90	1,08	3,36	0,00
	trenerji	3,48	1,24		
V naslednjih letih želim nadaljevati kariero kot trener, član spremljevalnega osebja ali športni funkcionar.	športniki	3,08	1,20	-12,57	0,00
	trenerji	4,43	0,95		
S športom se ukvarjam, ker bi rad postal slaven.	športniki	2,66	1,20	4,97	0,00
	športnice	1,98	1,02		
S športom se ukvarjam, da bi zaslužil veliko denarja.	športniki	2,53	1,24	4,16	0,00
	športnice	1,95	1,01		
V naslednjih letih želim nadaljevati kariero kot trener, član spremljevalnega osebja ali športni funkcionar.	športniki	3,24	1,20	2,62	0,01
	športnice	2,85	1,15		
S športom se ukvarjam, da bi zaslužil veliko denarja.	bolj uspešni športniki	2,08	1,07	-2,22	0,03
	manj uspešni športniki	2,41	1,23		
S športom se ukvarjam, ker bi rad postal slaven.	individualni športi	2,29	1,13	-2,43	0,02
	ekipni športi	2,66	1,21		
S športom se ukvarjam, ker se tako preživljam.	individualni športi	2,36	1,36	-4,06	0,00
	ekipni športi	3,09	1,40		
S športom se ukvarjam, da bi zaslužil veliko denarja.	individualni športi	2,07	1,10	-5,00	0,00
	ekipni športi	2,80	1,17		
S športom se ukvarjam, da preizkušam svoje meje.	individualni športi	4,03	1,09	2,58	0,01
	ekipni športi	3,67	1,05		
V naslednjih letih želim nadaljevati kariero kot trener, član spremljevalnega osebja ali športni funkcionar.	individualni športi	2,91	1,17	-3,61	0,00
	ekipni športi	3,46	1,14		

rabi dopinga narasla. V primerjavi športnikov in športnic se je pokazalo, da moški menijo, da se šport razvija v smeri, da je vse bolj pomembno zmagovanje za vsako ceno. Več razlik pa smo našli v primerjavi športnikov v ekipnih in individualnih športih. V ekipnih športih tako menijo, da je v zadnjem času narasla skušnjava po dopingu v vrhunskem športu, da je fair-play pridobil na pomenu, bolj pomembna pa jim je tudi vloga športne medicine v vrhunskem športu. Športniki individualnih športov pa menijo, da je v zadnjem času narasla skušnjava po dopingu v rekreativnem športu.

Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji (2014) kot štiri glavna področja športa navaja: šport v vzgojno-izobraževalnem sistemu; prostočasna športna vzgoja in ob študijske športne dejavnosti; tekmovalni šport; in šport oseb z drugačnimi zmožnostmi. Posamezne oblike športa imajo različne cilje in so programske prilagojene različnim skupinam ljudi, njihovim zmožnostim (znanju, sposobnostim, lastnostim in motivaciji) in njihovi starosti.

Zakaj je razvoj športa pomemben v odnosu do dopinga? Vsepoščno prepričanje, da doping uporabljajo le vrhunski športniki, že dolgo ne drži več, saj uporabo prepovedanih snovi srečujemo

tudi na tekmovanjih rekreativnih športnikov, na srednješolskih tekmovanjih, med uporabniki fitnes centrov in celo na tekmovanjih v veteranskih kategorijah.

Kljub temu da rekreativni in vrhunski šport vsebujeta različne vzorce socialnih odnosov in imata različen vpliv na zdravje (Petrović in Doupona, 1996), se to več kot očitno spreminja, o čemer pričajo tudi nekatere raziskave. Steroide, rastni hormon, poživila in diuretike sedaj uporabljajo rekreativni športniki predvsem z namenom izboljšanja izgleda, a tudi telesnih sposobnosti (Baker, Graham in Davies, 2006; Parkinson in Evans, 2006). Podobno je tudi v srednjih šolah, kjer dijaki uživajo prehranska dopolnila in prepovedane snovi (Field idr, 2005).

■ Viri pridobivanja protidopinških informacij

Protidopinške vsebine so razmeroma obsežne, nekatere bolj pomembne za športnike, spet druge namenjene predvsem trener-

Tabela 2

Primerjava različnih skupin udeležencev v mnenju o razvoju športa

vprašanje		M	SD	t	p (t)
V rekreativnem športu je skušnjava po dopingu zadnja leta narasla.	športniki	3,04	1,28	-3,04	0,00
	trenerji	3,43	1,13		
Vodilo "zmagati za vsako ceno" je v vrhunskem športu zadnja leta bolj izrazito čutiti.	športniki	3,71	1,02	2,03	0,04
	športnice	3,46	0,87		
V vrhunskem športu je skušnjava po dopingu zadnja leta narasla.	individualni športi	3,15	1,10	-2,58	0,01
	ekipni športi	3,51	1,03		
V rekreativnem športu je skušnjava po dopingu zadnja leta narasla.	individualni športi	3,23	1,34	2,97	0,00
	ekipni športi	2,74	1,10		
Fair-play je v zadnjih letih pridobil na pomenu.	individualni športi	3,22	1,01	-2,70	0,01
	ekipni športi	3,57	1,02		
Vrhunski šport brez športne medicine danes ne more obstajati.	individualni športi	3,71	1,31	-5,23	0,00
	ekipni športi	4,49	0,79		

jem. Deležnikom v športu se jih posreduje preko formalnih in neformalnih kanalov, odvisno od vsebine in tarčne skupine.

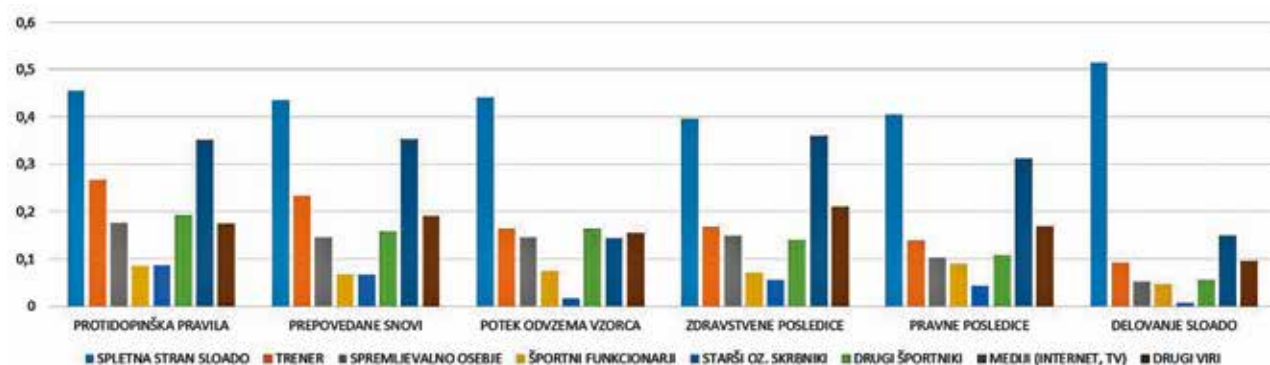
Slika 1 prikazuje, kako športniki in trenerji pridobivajo informacije o protidopinških pravilih, prepovedanih snoveh, poteku odvzema vzorca, zdravstvenih posledicah dopinga, pravnih posledicah in delovanju SLOADO. Pokazalo se je, da na vseh področjih kot najpogostejše uporabljen vir služi spletna stran SLOADO, na drugem mestu pa se konstantno kaže, da se pogosto poslužujejo medijev (internet, TV) kot vira informacij, na tretjem mestu pa se izmenjuje ta informiranje pri trenerju in izmenjava informacij z drugimi športniki. Sledi zbiranje informacij pri spremljevalnem osebju, najredkeje pa se informirajo pri športnih funkcionarjih in starših oziroma skrbnikih.

Direktne primerjave z drugimi raziskavami so ob različnih ponujenih odgovorih praktično nemogoče, kljub temu pa lahko najdemo nekaj vzporednic. Thomas idr. (2011) so pri elitnih avstralskih športnikih ugotovili, da kot glavni vir uporabljajo internet (64 %), prijatelje (24 %), informativna gradiva (23,9 %), družinske člane (13,5 %) in trenerje (9,9 %). Sas-Nowosielski in Swiatkowska (2007) sta pri poljskih športnikih ugotovila, da je najpomembnejši vir televizija (68,5 %), ki ji sledijo internet (54 %), vrstniki (53,8 %), trenerji (36,8 %) in športni mediji (24,35 %). Druga raziskava na poljskih špor-

tnih (Posiadale idr., 2009) kot glavni vir pridobivanja informacij navaja medije (46 %). Iranskimi rokojorkarji (Halabachi idr., 2011) se najbolj zanašajo na informacije, pridobljene s strani vrstnikov (40,8 %), medtem ko nekatere raziskave navajajo trenerje kot glavne vire informacij (Backhouse in McKenna, 2012; Scofield in Unruh, 2006; Šajber idr, 2013).

Svetovna protidopinška agencija WADA na eni strani in Nacionalne protidopinške agencije so tiste, ki skrbijo za pripravo pravil, njihovo izvajanje in posredovanje deležnikom. Nacionalni preventivni protidopinški programi v Sloveniji so zelo obsežni in segajo vse od programov za osnovnošolce pa do programov za rekreativne športnike. A seveda bi bilo iluzorno pričakovati, da bodo v programe zajeti prav vsi slovenski športniki in športni navdušenci, zato marsikdo pridobiva informacije tudi iz drugih virov, kot so internet, televizija, sovrstniki itd.

Pravilnost vsebin na spletni strani WADA ali SLOADO ni vprašljiva, mnogo bolj so zaskrbiljujoče informacije, ki jih lahko posameznik npr. najde na spletnih straneh organizacij oziroma podjetij, ki nimajo z bojem proti dopingu prav nič skupnega. Tako lahko beremo o »varni« uporabi anabolnih steroidov, najdemo tudi podrobna navodila, kako uporabljati prepovedane snovi, da vas ne bodo dobili, in nasvete, katera 100 % naravna zelišča oziroma izdel-

Slika 1. Viri pridobivanja informacij o različnih vidikih dopinga.

Tabela 3

Primerjava različnih skupin udeležencev v zadovoljstvu s programi testiranja

vprašanje		M	SD	t	p (t)
Želim si strožjih kazni pri kršitvah protidopinških pravil.	športniki	3,82	1,15	-5,35	0,00
	trenerji	4,47	0,88		
Polnoletni športniki bi se morali sami odločiti, ali se bodo posluževali dopinga ali ne, zunanji nadzor ni potreben.	športniki	2,52	1,45	3,76	0,00
	trenerji	1,88	1,40		
Menim, da se protidopinška pravila pri nas izvajajo strožje in so zato v mednarodni primerjavi oškodovani.	športniki	2,13	1,10	2,96	0,00
	trenerji	1,73	1,09		
Kontrole dopinga so postale potreben del vrhunškega športa.	športniki	4,42	0,87	-3,44	0,00
	trenerji	4,72	0,61		
Kontrole dopinga moje tekmovalce v vsakdanu omejujejo.	športniki	2,07	1,22	2,08	0,04
	športnice	1,69	0,88		
Kontrole dopinga so postale potreben del vrhunškega športa.	športniki	4,31	0,98	-2,42	0,02
	športnice	4,61	0,63		
Menim, da se protidopinška pravila pri nas izvajajo strožje in so zato v mednarodni primerjavi oškodovani.	bolj uspešni športniki	1,89	1,17	-1,95	0,05
	manj uspešni športniki	2,24	1,05		
Želim si strožjih kazni pri kršitvah protidopinških pravil.	individualni športi	3,92	1,13	1,96	0,05
	ekipni športi	3,55	1,17		
Menim, da se protidopinška pravila pri nas izvajajo strožje in so zato v mednarodni primerjavi oškodovani.	individualni športi	2,00	0,97	-1,96	0,05
	ekipni športi	2,38	1,28		

ki imajo enake učinke kot prepovedane snovi. Med naloge protidopinških organizacij tako ne spada samo izvajanje preventivnega program in informiranje, temveč tudi usmerjanje deležnikov, kje poiskati kredibilne in aktualne informacije o protidopinškemu sistemu, programih in vsebinah.

■ Zadovoljstvo s programom testiranj

Zanimalo pa nas je tudi, kakšno je zadovoljstvo udeležencev s programi testiranja, tako si trenerji bolj kot športniki želijo strožjih kazni pri kršitvah protidopinških pravil in bolj kot športniki menijo, da so kontrole dopinga postale potreben del vrhunškega športa, športniki pa so bolj mnenja, da zunanji nadzor ni tako potreben in da se pri nas protidopinška pravila izvajajo strožje kot v tujini in se na račun tega počutijo oškodovane.

V primerjavi športnikov in športnic smo ugotovili, da športniki menijo, da jih kontrole dopinga omejujejo v vsakdanu, medtem ko se ženskam zdijo potreben del vrhunškega športa. Zanimiva ugotovitev je bila tudi, da imajo manj uspešni športniki bolj izražen občutek, da se pri nas pravila izvajajo strožje in da so zato oškodovani.

Tudi v primerjavi športnikov v ekipnih in individualnih športih smo našli dve razliki, in sicer si športniki v individualnih športih želijo strožjih kazni pri kršitvah protidopinških pravil, v ekipnih športih pa menijo, da se protidopinška pravila pri nas izvajajo strožje in da so zato v mednarodni primerjavi oškodovani.

Tuje raziskave kažejo podobne rezultate. Na Danskem (Overbye, 2016) si večina športnikov želi, da bi bilo testiranje še več. Ob tem imajo občutek, da se v določenih državah ne izvaja dovolj obsežen program testiranja, kar so najbolj izpostavili športniki iz tistih panog, kjer je prevalenca dopinga visoka. Podobne rezultate so

v Italiji dobili tudi Tavani idr. (2012), kjer je kar polovica vprašanih športnikov (različnih tekmovalnih nivojev in panog) menila, da kontrole dopinga ne obstajajo oziroma so zelo redke in da bi bilo potrebno povečati število testiranj ter med iranskimi nogometaši in njihovimi trenerji (Seif Barghi idr., 2015), kjer jih je 80 odstotkov menilo, da bi morali povečati število testiranj na tekmovanjih, 70 odstotkov pa izven tekmovanj, medtem ko je bil odstotek med iranskimi rokoborci nekoliko nižji (Halabachi idr., 2011).

Dunn idr. (2010) so elitne avstralske športnike spraševali o preventivni vlogi testiranja. Kar tri četrtine jih je menilo, da testiranja uspešno odvrtačo posameznike od uporabe prepovedanih snovi. Podobno so ugotovili tudi Judge idr. (2010) med ameriški atletičarji.

V kar nekaj raziskavah se je več kot polovica športnikov strinjala, da so kazni za kršitelje preblage (Dunn idr., 2010; Judge idr., 2010; Seif Barghi idr., 2015) in bi jih bilo treba povišati.

■ Zaključek

v raziskavi smo pri 448 udeležencih (292 vrhunskih športnikov in 156 trenerjev vrhunskih športnikov) preverjali, kakšen je njihov odnos do športa in njihovo mnenje o tem, kako se šport razvija, vprašali smo jih, kje pridobivajo informacije o dopingu in kakšen je njihov odnos do Slovenske antidopinške agencije. Naše ugotovitve se povečini ujema z ugotovitvami tujih raziskovalcev, tako na primer, da je športnikom bolj kot trenerjem pomembno, da lahko zaslužijo denar in pridobijo slavo, ta vidik pa je še pomembnejši športnikom kot športnicam. Zanimivo je, da je to bolj pomembno tistim športnikom, ki v karieri še niso osvojili kolajne na kakšnem od večjih tekmovanj (evropska prvenstva, svetovna prvenstva ali olimpijske igre). Ugotovili smo tudi, da trenerji menijo, da je skušnjava po dopingu narasla v rekreativnem športu, precej različen

pa je pogled na razvoj športa pri športnikih v ekipnih in individualnih športih. V ekipnih športih tako menijo, da je v zadnjem času narasla skušnjava po doppingu v vrhunskem športu, da je fair-play pridobil na pomenu, bolj pomembna pa jim je tudi vloga športne medicine v vrhunskem športu. Kot glavni vir informacij o protidopinjskih pravilih, prepovedanih snoveh, poteku odvzema vzorca, zdravstvenih posledicah doppinga, pravnih posledicah in delovanju SLOADO se je pokazala spletna stran SLOADO, sledijo pa jim drugi mediji, kot na primer TV, šele potem pa kot vir informacij pridejo trenerji in spremljevalno osebje. Zanimiva ugotovitev je bila, da si trenerji bolj kot športniki želijo strožjih kazni pri kršitvah protidopinjskih pravil, prav tako kot si tega močnejše želijo športniki v individualnih kot ekipnih športih. Športniki imajo v primerjavi s športnicami pogostejše občutke, da jih kontrole doppinga omejujejo v vsakdanu, kar nakazuje na nekoliko bolj negativen pogled na področje testiranja.

■ Literatura

- Baker J. S., Graham M. R. in Davies B. (2006). Steroid and prescription medicine abuse in the health and fitness community: A regional study. *European Journal of Internal Medicine*, 17, 479–484.
- Backhouse, S. in McKenna, J. (2012). Reviewing coaches' knowledge, attitudes and beliefs regarding doping in sport. *International Journal of Sport Sciences in Coaching*, 7, 167–175.
- Code Compliance. (2018). Pridobljeno s <https://www.wada-ama.org/en/code-compliance>.
- Dikić, N., Marković, S. S. in McNamee, M. (2011). On the efficiency of WADA's whereabouts policy: Between filing failures and missed tests. *Deutsche Zeitschrift für Sportmedizin*, 62(10), 324–328.
- Dunn, M., Thomas, J. O., Swift, W., Burns, L. in Mattick, R. P. (2010) Drug testing in sport: the attitudes and experiences of elite athletes. *International Journal of Drug Policy*, 21 (4), 330–332.
- Evropska konvencija proti doppingu v športu. (1989). Strasbourg. Pridobljeno s http://www.svetevropce.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/135/index.html
- Field, A. E., Bryn, A. S., Camargo, C. A., Barr, T. C., Striegel-Moore, R. H., Loud, K. J. in Colditz, G. A. (2005). Exposure to the mass media, body shape concerns, and use of supplements to improve weight and shape among male and female adolescents. *Pediatrics*, 116, 214–220.
- Hahn, A., Judd, C., Hirsh, M. in Blair, H. K. (2013). Awareness of implicit attitudes. *Journal of Experimental Psychology: General*, 143, 1369–1392.
- Halabchi, F., Esteghamati, A., Razzaghi, A. in Noori, A. (2011). How the Iranian Free-Style Wrestlers Know and Thing about Doping? A knowledge and Attitude Study. *International Journal of Social, Behavioural, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 5(11), 1322–1327.
- Hanstad, D. V., Skille, E. A. in Loland, S. (2010). Harmonization of anti-doping work: Myth or reality? *Sport and Society*, 13, 418–430.
- Judge, L. W., Bellar, D., Craig, B. in Gilreath, E. (2010). The attitudes of track and field throwers toward performance enhancing drug use and drug testing. *Journal of Research*, 5 (2), 54–61.
- Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N. in Hatzigeorgiadis, A. (2008). Relationships between values, achievement orientations, and attitudes in youth sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 30, 588–610.
- Makuc, N., Dvoršak, J., Kivinuk, E., Müller, D., Smrdu, M. in Kajtna, T. (2019). *Athletes and coaches' perspective on clean sport*. Ljubljana: Slovenian Anti-Doping Organisation.
- Morente-Sanchez, J. in Zabala, M. (2013). Doping in sport: a review of elite athletes' attitudes, beliefs, and knowledge. *Sports Medicine*, 43 (6), 395–411.
- Overbye, M. (2016). Doping control in sport: An investigation of how elite athletes perceive and trust the functioning of the doping testing system in their sport. *Sport Management Review*, 19 (1), 6–22.
- Parkinson, A. B. in Evans, N. A. (2006). Anabolic androgenic steroids: A survey of 500 users. *Medical Sciences in Sport and Exercise*, 38, 644–651.
- Petróczi, A. in Aidman, E. (2008). Psychological drivers in doping: The life-cycle model of performance enhancement. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 3. DOI: 10.1186/1747-597X-3-7.
- Petrović, K. in Doupona, M. (1996). *Sociologija športa*. Ljubljana: Fakulteta za šport.
- Posiadala, D., Smorawinski, J., Pluta, B. in Andrzejewski, M. (2009). Sport communities and organizations as sources of anti-doping education and places of interest development of students of University school of physical education in Poznan. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 16 (3), 291–299.
- Resolucija o Nacionalnem programu športa v Republiki Sloveniji za obdobje 2014–2023 (ReNPŠ14–23). Pridobljeno s <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO99>
- Sas-Nowosielski, K. in Świątkowska, L. (2007). The knowledge of the world anti-doping code among Polish athletes and their attitudes toward doping and anti-doping policy. *Human Movement*, 8 (1), 57–64.
- Scofield, D. E. in Unruh, S. (2006). Dietary supplement use among adolescent athletes in central Nebraska and their sources of information. *The Journal of Strength & Conditioning Research*, 20(2), 452–455.
- Seif Barghi, T., Halabchi, F., Dvorak, J. in Hosseinnejad, H. (2015). How the Iranian football coaches and players know about doping?. *Asian Journal of Sports Medicine*, 6 (2), 1–7.
- Siekmann, R. C. R. in Soek, J. W. (2010). *The implementation of the WADA Code in the European Union*. The Haag: TMC Asser Institut.
- Sila, B. (2000). Šport-rekreacija-osnovni pojmi. In J. Turk (ur.), *Lepota gibanja* (p. 22-26). Ljubljana: Društvo za zdravje srca in ožilja.
- Stamm, H., Lamprecht, M. in Kamber, M. (2016). Attitudes towards doping – A comparison of elite athletes, performance oriented leisure athletes and the general population. *European Journal for Sport and Society*, 11(2), 171–189.
- Svetovni protidopinjski kodeks (2015). Ljubljana: Slovenska antidoping organizacija
- Šajber, D., Rodek, J., Escalante, Y., Olujić, D. in Sekulić, D. (2013). Sport nutrition and doping factors in swimming; parallel analysis among athletes and coaches. *Collegium Antropologicum*, 37 (2), 179–186.
- Tavani, A., Colombo, P., Scarpino, V., Zuccaro, P., Pacifici, R. in La Vecchia, C. (2012). Beliefs on and attitude toward doping use among athletes: an Italian survey. *Italian Journal of Public Health*, 9 (4), 1–7.
- Thomas, J. O., Dunn, M., Swift, W. in Burns, L. (2011). Illicit drug knowledge and information-seeking behaviours among elite athletes. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 14(4), 278–282.
- Wagner, U. in Hanstad, D.V. (2011). Scandinavian perspectives on doping – a comparative policy analysis in relation to the international process of institutionalizing Anti-Doping. *International Journal of Sport Policy and Politics*, 3, 355–372.

izr. prof. dr. Tanja Kajtna, univ. dipl. psih.
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za šport
tanja.kajtna@fsp.uni-lj.si